

Defensor Legis N:o 6/2019

TEKIJÄNOIKEUDELLINEN OIKEUSKÄYTÄNTÖ V. 2010–2018, OSA III

1 Johdanto

Tämä on *viimeinen osa* kolmen artikkelin sarjassa, joka käsittelee tekijänoikeudellista oikeuskäytäntöä vuosina 2010–2018. Tässä osassa paneudutaan lähioikeudellista suojaa sekä tekijänoikeuden luovuttamista koskevaan oikeuskäytäntöön.

2 Lähioikeudellinen suoja

2.1 Luettelosuoja ja tietokantasuoja

Sisällönvalinnan tai järjestelyn omaperäisyydestä riippumatta luettelot, taulukot, ohjelmat tai muut työt saattavat saada Tekijänoikeuslain (TekijäL) 49.1 §:n 1 kohdan mukaista *luettelosuojaa*. Edellytyksenä suojalle on, että työssä on yhdisteltynä objektiivisesti arvioituna *suuri määrä tietoja*. Tietokannat, joiden sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt *huomattavaa panostusta*, saavat *tietokantasuojaa* (TekijäL 49.1 §:n 2 kohta). Lainkohdan mukaan luettelon tai tietokannan valmistajalla ”on yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin”.

Tekijänoikeusneuvoston (TN) lausunnossa *TN 2013:18 (Ravilähtölista)* oli kyse ravikilpailujen lähtötietotiedostosta, joka pelkästään vuoden 2011 ajalta koostui 651 ravikilpailusta, 7 666 kilpaillees-

ta hevosesta, noin 75 000 startista ja 2 206 ohjaajasta. Vastineenantajan lähtölistatiedosto sisälsi tällaisia tietoja vuosikymmenien ajalta. TN:n mukaan jo yhden viikon lähtötiedoista koostuva ravikilpailujen lähtötietotiedosto olisi sisältänyt objektiivisesti tarkasteltuna niin suuren määrän tietoa, että se olisi saanut *luettelosuojaa*.

Myös *tietokantasuojan* edellytykset täyttyivät. TN otti lisäksi kantaa sisällön määrällisesti olennaisen osan käsitteeseen, jonka se totesi tarkoitettavan ”kopioitua tai uudelleenkäytettyä tietomäärää, jota verrataan tietokannan kokonaissisällön määrään”. Saattaessaan lehdessään yleisön saataville tietokannan yhden viikon kilpailujen tiedot, hakija oli TN:n mukaan ”uudelleenkäyttänyt vastineenantajan tietokannasta enemmän kuin epäolennaisen osan”. Sillä, että oikeudenhaltija oli lataamalla tietokannan internetiin mahdollistanut yleisölle vapaan pääsyn sen sisältöön, ei ollut merkitystä kielto-oikeuden kannalta.

Lausunnossa *TN 2017:13 (Satokalenteri)* pohdittiin 64-sivuisen, kuvitetun satokausikalenterin suojaamista. Kalenterin idea oli mahdollistaa kuukausittain sesonkikasvisten valinta. TN:n mukaan 12 kuukauden luettelot kokonaisuutena saivat *luettelosuojaa*, kuten myös esimerkiksi erillinen neli-sivuinen kasvisten ravintoaineet-taulukko (sisältäen tiedot 124 kasvis- ja sienilajin 22 ravintoainesta). Sen sijaan jokaisessa erillisessä kuukausittaisessa ”sesonkikasvislistassa” ei ollut suojan saami-

seksi objektiivisesti tarkasteltuna tarpeeksi suurta määrää tietoa, kuten ei liioin ollut reilun sivun kokoisessa, kalojen, äyriäisten ja nilviäisten ravintoaineet -taulukossa. Hakija oli *tietokantasuojan osalta* vedonnut ainoastaan kalenteriin kokonaisuutena käytettyyn merkittävään määrään vaivaa, ammattitaitoa, henkistä pääomaa ja investointeja.¹ Tältä osin TN totesi, että ratkaisevaa on nimenomaan ”kuinka paljon panostusta on edellyttänyt tietojen kerääminen ja varmentaminen kunkin tietokannaksi katsottavan listan tai luettelon osalta, ei kokonaisuutena” (kohta 33). Siinä missä tekijänoikeusrikosasiassa *TurHO 14.5.2010 Nro 1133 Dnro R08/2315 (Keittiöjätti)* hovioikeus (HO) katsoi, ettei asianomistaja ollut esittänyt riittävää näyttöä panostuksen kohdentumisesta,² TN ei puolestaan toimivaltansa puitteissa voinut ottaa kantaa hakijan esittämän panostuksen kohdentumista koskevaan näyttökysymykseen. Kumminkin tapaukset kuitenkin ilmentävät lähtökohtaa, jonka mukaan tietokantasuojaan vetoavan tulee kyetä yksilöimään kuhunkin väitetysti tietokantasuojaa nauttivaan tietokantaan sisältyvän keräämisen ja varmentamisen edellyttämä panostus.

Luettelosuojan kriteerit (objektiivisesti arvioituna suuri määrää tietoa), ja tietokantasuojan kriteerit (objektiivisesti arvioituna laadullisesti tai määrällisesti huomattava panostus), eivät kummatakaan täyttyneet tapauksissa, joissa oli kyse koulutusmateriaalista (*TN 2012:6*), kokoomateoksen muodostavasta opetus- ja koulutusmateriaalista (*TN 2013:6*), kirjallisesta hanke-esityksestä, joka kattoi kuusi A4-kokoista sivua kaksisivuisine liitteineen (*TN 2010:12*), yhtiön internetsivustoista (*TN 2011:10*), taikka 78-sivuisesta laskutehtäväkokoelmasta (tehtävät malliratkaisuineen) ja 134:sta diasta koostuvasta luentokalvosarjasta (*TN 2012:1*).

Lausunnossa *TN 2016:7 (Ongelmanratkaisutehtäväkirja)* tarkasteltiin ongelmanratkaisutehtä-

vien testisarjan mahdollista luettelo- (ja tietokanta-) suojaa. Teos, jonka ensijulkaisu ei ollut tapahtunut Suomessa, ei voinut saada kansallista luottelusuojaa. Alkuperäinen Raven’s Progressive Matrices -ongelmanratkaisutestikirja sai kuitenkin suojaa teoksena.

Luettelosuojan yleisten edellytysten osalta todettiin asiassa *Vaasan HO 26.01.2011 Nro 101 Dnro R 09/425 (Tuotteistustietokanta)*, että ”[l]uettelosuojaa koskeva säännös on nimenomainen poikkeus [...] periaatteesta, että suojaa ei anneta yksin sen vuoksi, että tuloksen aikaansaamiseen on uhrattu paljon työtä, taitoa, vaivaa, aikaa ja pääomaakin” (kohta 8). Tapauksessa vastaajan entiseltä työntajaltaan kopioimien tuotteistus- ja toimintajärjestelmätietokantojen katsottiin nauttivan Tekijäl 49 §:n mukaista luettelo- ja tietokantasuojaa. Yhtiön oli näytetty käyttäneen satoja tuhansia euroja ja yli 6 kk henkilötöypanoksen itse tietokantojen luomiseen ja kehittämiseen (kohta 14).³

Lausunnossa *TN 2015:4 (Rakennepiirustukset)* TN kiinnitti huomiota *tietokannan määritelmään*. Koneiden 400 teknisestä piirustuksesta koostuvan rakennetietokannan tietokantasuoja edellytti Tekijäl 49 §:n mukaisen *huomattavan panostuksen* ohella lähtökohtaisesti myös sitä, että se on *järjestetty järjestelmällisellä tai menetelmällisellä tavalla*, ja että siihen on *yksilöllinen pääsy* (eli ilman tarvetta käydä läpi muuta tietokannassa olevaa aineistoa). *Huomattavan panostuksen osalta* TN korosti, että sen tuli liittyä rakennepiirustusten tietojen keräämiseen, varmistamiseen tai esittämiseen – ei yksittäisten tietojen luomiseen – ja saattoi ilmeitä rahallisena investointina tai työpanoksena.

Myös keskustelupalstasivustojen ylläpitäjälle saattaa syntyä tietokanta-oikeus keskustelupalstan viesteihin kokonaisuutena, jos tietojen kerääminen, varmistaminen tai esittäminen vaativat huomattavaa panostusta (*TN 2015:3 (Keskustelupalsta)*). Kes-

¹ Tietojen keräämisprosessi oli vaatinut n. kaksi henkilötöyvuotta ja niiden oikeellisuuden varmentamiseen käytettiin vuosittain n. 40–50 henkilötöyvuorokautta.

² HO piti asianomistajan syytteen perusteena olleisiin tietokantoihin yhdessä kolmen muun tietokannan kanssa käytettyä 50 000 euron työvoimakustannusinvestointia sinällään huomattavana. HO kuitenkin hylkäsi syytteen sillä perusteella, ettei asianomistaja ollut osoittanut, miten nämä investoinnit olivat kohdentuneet näiden eri tietokantojen kesken.

³ Asian käsittely jatkui yritysvakoilun ja yrityssalaisuuden rikkomisen osalta KKO:ssa, ks. *KKO 2015:42*.

kustelupalstan määrällisesti tai laadullisesti olennaisen osan toisintaminen tai välittäminen yleisölle edellyttää suostumusta silloin, kun (1) se nauttii kokonaisuutena tietokantasuojaa ja (2) viestiketju muodostaa sen laadullisesti tai määrällisesti olennaisen osan.

TN arvioi lausunnossa **TN 2013:8 (Nimipäiväluettelo)** luettelosuojaa mobiililaitteissa. Lausunto koski mobiilisovellusta, jossa nimipäiväluettelon katseleminen ja käyttäminen samalla kertaa rajoitui vain osaan luettelosta. Korkein oikeus (KKO) oli jo aiemmin vahvistanut Helsingin yliopiston nimipäiväluettelon nauttivan TekijäL 49.1 §:n 1 kohdan mukaista luettelosuojaa. Lausunnon mukaan *teknisestä toteuttamistavasta riippumatta* nimipäiväluettelon käyttö mobiilisovelluksessa perustuu aina koko luettelon hyödyntämiseen ja kuuluu näin ollen luettelosuojan haltijan yksinoikeuden piiriin. Tilanteessa, jossa sovelluksen tarjoaja kokoa nimipäiväluettelon itse julkistettujen lähteiden perusteella, sen tarjoaminen loppukäyttäjille loukkaa luettelosuojaa vain, mikäli siinä hyödynnetään yliopiston nimipäiväluetteloja kokonaisuudessaan tai niiden olennaisia osia.

2.2 Tavallisen valokuvan suoja

2.2.1 Suojan edellytykset

Valokuville annettavasta lähioikeussuojasta säädetään TekijäL 49 a §:ssä. TekijäL 49 a §:n sanamuodon mukaan valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta *muuttamattomana tai muutettuna* valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Myös TekijäL 49 a §:n mukaisiin valokuviiin sovelletaan 2.2–4 §:n säännöksiä taloudellisista oikeuksista ja 3.1–2 §:n säännöksiä moraalisisista oikeuksista. Oikeustilaa on kuitenkin pidetty epäselvänä sen suhteen, *saako valokuva suoja myös toisessa teoslajissa* – eli kattaako valokuvaajan yksinoikeus kappaleen valmistamisen

valokuvasta myös esim. maalaamalla. Epäselvyys syntyi, kun valokuvia koskevat säännökset siirrettiin TekijäL:iin ja kappaleiden valmistusoikeutta koskevaa säännöstä yksinkertaistettiin jättämällä siitä pois aikaisemman lain sisältämä esimerkki-luettelo kappaleen valmistustavoista (”valokuvamalla, painamalla, piirtämällä tai *muuta tekotapaa käyttäen*”).⁴

Vaikka nykyisessä säännöksessä on viittaus TekijäL 2.2 §:ään, joka koskee kappaleen valmistamista *millä keinolla ja missä muodossa tahansa*, siinä ei viitata 2.1 §:ään, jossa mainitaan suojan ulottuminen *toisessa taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen* tapahtuvaan valmistamiseen. Oikeuskirjallisuudessa puuttuvan viittauksen on katsottu merkitsevän sitä, ettei valokuvaajan yksinoikeus ulotu valokuvan kappaleiden valmistamiseen toisessa taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.⁵ TN on puolestaan katsonut esityölausumiin (HE 287/1994 vp) ja säännöksen sanamuotoon viitaten, että ”tekijänoikeuslain 49 a §:ssä tarkoitettu valokuvan kappaleen valmistaminen muutettuna ei tarkoita vain kyseisen valokuvan muokkaamista valokuvauksen keinoin vaan myös kopiointia toista tekotapaa käyttäen”.⁶

Tapauksessa **TN 2010:7 (Naistenlehti)** tarkasteltiin *teossuojan ja valokuvasuojan suojaobjektien eroavaisuutta*. Arvioitavana oli maalausten valmistaminen maalaamalla naistenlehtien kuvien ihmishahmot mustiksi silueteiksi ja taustat läpikuultavalla valkoisella siten, että alkuperäisen valokuvan taustan yksityiskohdat saattoivat hieman erottua (tosin TN:n näkemyksen mukaan taustat eivät erotuneet). TN totesi aikaisempiin lausuntoihinsa (TN 2009:19 ja 2009:4) viitaten, ettei TekijäL 49 a § suoja valokuvan henkilöhahmojen siluetteja. Sen sijaan TekijäL 1 §:n nojalla suoja voivat saada tekijän omaperäistä luomistyötä ilmentävät siluetit – tosin TN piti tätäkin mahdollisuutta poikkeuksellisenä. Tapauksessa pohdittiin myös sitä, tarkoittiko valokuvan päälle tehty ”siluettimaalaus” ja sitä

⁴ Vrt. Laki oikeudesta valokuvaan (405/1961) 1.1 §, sekä kyseinen lainkohta lailla 35/1991 muutettuna.

⁵ Kristiina Harenko – Valtteri Niiranen – Pekka Tarkela, Tekijänoikeus. Talentum pro 2016, s. 519–520.

⁶ TN 2014:17 (Piirustukset), s. 9 ja TN 2014:16 (Maalaus), s. 6.

seuraava skannaus valokuvan kappaleen valmistamista. TN kuitenkin katsoi, että ”skannaaminen ei kohdistu valokuvaan vaan sen päälle tehtyyn maalaukseen” (s. 9). Kyse ei tästä syystä ollut valokuvan kappaleen valmistamisesta, ja oli siten sallittua ilman valokuvaajan suostumusta.

Asiassa **TN 2014:17 (Piirustus)** hakija kysyi, edellyttikö valokuvasuojaa nauttivan *valokuvan käyttäminen piirustuksen mallina* valokuvaajan suostumusta valokuvan kappaleen valmistamisena. Tältä osin TN katsoi, että ”[k]äsin toisintaminen tuottanee [...] väistämättä eroa verrattuna valokuvaan eivätkä valokuva ja sen pohjalta tehty toisinto piirros useinkaan ole siinä määrin identtisiä, että ne olisivat saman valokuvan kappaleita” (s. 9). Tapauksessa taiteilija oli onnistunut luomaan sommittelultaan, väritykseltään ja kokonaisilmeeltään esikuvana käytetystä paperivärikuvasta niin poikkeavan piirroksen, ettei valokuvan toisintamista vapaalla kädellä piirtäen voitu pitää sen kappaleena. Ääriviivasolla ilmeneviä ja triviaaleihin yksityiskohtiin liittyviä samankaltaisuuksia pidettiin samankaltaisuusarviossa merkityksettöminä.

Samana vuonna annetussa lausunnossa **TN 2014:16 (Maalaus)** oli kyse *maalauksen valmistamisesta valokuvan perusteella*. TN katsoi tässäkin, että maalaustekniikasta johtuen kuva ja maalaus eivät useinkaan ole siinä määrin identtisiä, että ne olisivat saman valokuvan kappaleita (s. 6).

Joskus toista taidelajia edustava teos todella jäljittelee lähes täysin valokuva sekä *kokonaisvaikutelmaltaan että yksityiskohdiltaan* – kuten KKO totesi (kohta 27) ratkaisussaan **KKO 2018:21 (Met-sotaulu)**. Valokuvasuojan loukkauksen kannalta ratkaisevaa oli ensinnäkin se, kattaako valokuvasuojia TekijäL 49 a §:n sanamuodosta huolimatta myös kappaleiden valmistamisen toista tekotapaa käyttäen. KKO vastasi tähän myöntävästi, sillä ”vaikka TekijäL 49 a §:ssä ei ole viittausta lain 2 §:n 1 momenttiin, jossa on nimenomaisesti käytetty kappaleen valmistamisen määritelmässä myös ilmaisua ’toista tekotapaa käyttäen’, siinä on viittaus lain 2 §:n 2 momenttiin, jossa on todettu, että kappaleen valmistamista on valmistaminen millä keinolla ja missä muodossa tahansa” (kohta 17).

Toiseksi pohdittiin sitä, oliko öljymaalausta pidettävä alkuperäisen valokuvan kappaleena (loukkaus), vai itsenäisenä teoksena (ei loukkausta). Asiassa oli riidatonta, ettei maalaus ollut voinut syntyä valokuvasta riippumatta. Maalauksessa metso oli kuvattu samassa asennossa ja samanlaisessa ympäristössä kuin valokuvassa – missä ideoiden suojaamattomuudesta johtuen ei kuitenkaan itsessään ollut kyse loukkauksesta. KKO katsoi, että samuusarvio tuli suorittaa töiden eroavaisuuksien sekä niistä välittyvän kokonaisvaikutelman perusteella. Näin tarkasteltuna valokuvan kohde (metso lajiytyypillisine piirteineen ja asentoineen) sekä tausta (maaston elementit) oli jäljennetty niin tarkasti, että maalaus oli yksityiskohdiltaan lähes identtinen valokuvan kanssa. Maalaustekniikan ansiosta myös öljyvärimaalaus oli valokuvamainen. Samanlaiseen kokonaisvaikutelmaan nähden vähäiset eroavuudet eivät poistaneet samuusvaikutelmaa ja kyseessä oli valokuvan kappale.

2.2.2 Suoja-ajan alkamishetki

TekijäL 49 a §:n 2 momentin nojalla ”[o]ikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin”. Alkamishetki on siten sidottu kuvan *valmistamishetkeen*, minkä käsitettä arvioitiin lausunnossa **TN 2017:15 (Valokuva)**. Hakija esitti valokuvasuojan alkamisajankohdan vaihtoehtoina a) kuvan valotushetken b) filmin kehityshetken c) vedoksen vedostushetken sekä d) mahdollisesti jonkun muun ajankohdan.

Tältä osin TN katsoi esitöihin viitaten, että valokuva on valmistettu, kun se on ”kiinnitetty valoherkälle tai muulle vastaavalle – esimerkiksi elektromagneettiselle – alustalle siten, että siitä voidaan valmistaa toisinnoksia”. TN katsoi, että määräävä hetki on se hetki, jolloin ”kuva ensimmäisen kerran kiinnittyy valoherkälle alustalle”, mikä usein tapahtuu silloin, kun kamera laukaistaan – esimerkiksi negatiivin kehittämistä ei edellytetä. TN huomautti myös, ettei kopion ottaminen alkuperäisestä valokuvasta valokuvaamalla sitä pidentänyt suojaa.

3 Tekijänoikeuden luovuttaminen

3.1 Aluksi

Tekijänoikeus voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain. Tämä ei kuitenkaan koske moraalisia oikeuksia, joista tekijä voi sitovasti luopua vain mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen (TekijäL 27.1 §, TekijäL 3.3 §). TekijäL 27.2 §:ssä tehdään niin ikään selväksi, ettei tekijänoikeuden luovutusta sisälly kapaleen luovutukseen.

Tekijänoikeuksien luovuttamiseen, jakamiseen ja käyttöoikeuksien myöntämiseen liittyvissä kysymyksissä on pitkälti kyse sopimusten tulkinnasta. Tekijänoikeussopimusten osalta suurin osa viimeaikaisesta oikeuskäytännöstä on liittynyt oikeuksien *luovutuksen laajuuteen* eli siihen, katsotaanko loukkaavaksi väitetyn käytön sisältyvän osapuolten väliseen luovutus sopimukseen.

Sopimusten tulkintakysymykset jäävät tekijänoikeusneuvoston toimivallan ulkopuolelle. Tästä huolimatta TN on lausunnossa *TN 2016:5 (Valokuvaajan tekijänoikeusopas)* tarkastellut tekijänoikeuksien luovuttamista yleisellä tasolla sekä valokuvaan liittyvien tekijänoikeuksien näkökulmasta. Lausunnossa eriteltiin erityisesti erityyppisiä sopimuksia luovutuksen laajuudesta ja yksinomaisuudesta riippuen.

3.2 Edelleenluovutuskielto

TekijäL 28 §:ssä säädetään *edelleenluovutuskielest*, jonka mukaan se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, ei saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle. Liikkeenluovutuksen yhteydessä edelleenluovutus on sallittu, jos oikeus luovutetaan yhdessä liikkeen tai sen osan kanssa. Tällöin luovuttaja on kuitenkin edelleen vastuussa sopimuksen täyttämisestä.

Tapauksessa *KKO 2011:92 (WSOY)* pohdittiin, oliko mahdollista edelleenluovutuskieltoa rikotta. Kustannusyhtiö Werner Söderström Osakeyhtiö (WSOY) oli tehnyt kääntäjän kanssa käännössopimuksen yksinoikeudesta julkaista suomennoksen kirjasta (ml. taskukirja). Sopimuksen mukaan muut oikeudet jäivät kääntäjälle ja niiden käytöstä oli

sovittava erikseen. WSOY oli myöhemmin, suomennoksen ilmestyttyä kovakantisena kirjana, tehnyt Taskukirja Loisto Oy:n kanssa kyseisestä suomennoksesta taskukirjalaitoksen yksinmyyntisopimuksen. Tapauksessa oli ensisijaisesti kysymys siitä, *mitä oikeuksia tällä sopimuksella oli luovutettu Loistolle*. KKO painotti perusteluissaan, ettei TekijäL 28 §:n nojalla saa edelleenluovuttaa tekijänoikeutta toiselle, ellei asiasta ole sovittu.

Kääntäjä vaati WSOY:ltä korvausta käännössopimuksen ja edelleenluovutuskieillon vastaisesta menettelystä, ja Loistolta tekijänoikeuslain vastaisesta teoksen hyödyntämisestä. Yhtiöt kiistivät väitteet katsoen sopimuksen merkinneen ainoastaan yksinoikeudella uskottua taskukirjapainoksen teknistä valmistuttamista ja markkinointia. Kumminkin alemmat oikeusasteet vahvistivat kuitenkin WSOY:n rikkoneen sekä käännössopimusta että TekijäL 28 §:n mukaista edelleenluovutuskieltoa, sekä Loiston syyllistyneen tekijänoikeusloukkaukseen.

KKO painotti perusteluissaan, ettei ”kustannustoiminnan osatehtävien ulkoistamiselle” sinänsä ole TekijäL:sta johtuvaa estettä (kohta 7). Käsillä ei kuitenkaan ollut ainoastaan kustantajalle kuuluvien tehtävien teknistä toteuttamista koskeva sopimus, vaan kustannusyhtiön kääntäjältä johtamien oikeuksien edelleenluovutuskieillon vastainen luovutus. Sopimuksen tulkintaperiaatteiden osalta *suppean tulkinnan periaatetta* ei voitu soveltaa tulkittaessa sopimusta suhteessa sen ulkopuoliseen tahoon eli kääntäjään. Määräävänä ei voitu näin ollen pitää myöskään sopijapuolten yhteistä tarkoitusta tai sopimuksen toteutumista käytännössä. Huomattava painoarvo oli sen sijaan annettava *sopimuksen sanamuodolle*, jonka merkitystä korosti entisestään se, että alan vakiintuneelta ammattimaiselta toimijalta voitiin ”edellyttää sopimuksissaan huolellista harkintaa ja täsmällistä ilmaisutapaa etenkin siihen nähden, että sopimus on liittynyt kolmannelta johdettujen ja lähtökohtaisesti edelleenluovutuskieillon alaisten oikeuksien hyödyntämiseen” (kohta 12).

Tietyt sopimusehdot ja sananvalinnat viittasivat kustantajalle kuuluvien tehtävien ulkoistamiseen alihankkijalle. Toisaalta sopimuksen ydinsisältö

(siinä oli luovutettu yksinoikeus valmistuttaa ja markkinoida ko. käännöstä suomenkielisenä taskukirjana) ja sananvalinnat (kuten osapuolten yksilöiminen myyjäksi ja ostajaksi) viittasivat nimenomaan kääntäjältä johdettuja oikeuksia koskevaan luovutukseen. Loistolla oli myös sopimuksen nojalla ollut mahdollisuus toimia varsin itsenäisesti ja se oli kantanut taloudellisen riskin valmistamiensa taskukirjojen menekistä ilman, että se olisi sopimusehtojen mukaan toiminut WSOY:n lukuun. Näin ollen sopimuksessa oli sopimusjärjestelyjä kokonaisuutena arvioiden kyse TekijäL:n 28 §:n vastaisesta menettelystä. Loisto oli loukannut kääntäjän tekijänoikeutta.

3.3 Muuntelu-oikeuden luovuttaminen

TekijäL:n 28 §:n mukaan tekijänoikeuden luovutuksensaajalla on, kuten jo todettiin, oikeus muuttaa teosta, (vain) mikäli asiasta on sovittu.

Elokuvan digitaalisia tehosteita koskeneessa ratkaisussa *MAO:302/18 (Iron Sky)* henkilökantajat oli vuosina 2010–2011 palkattu vaihteittain mukaan Iron Sky -elokuvaprojektiin työskentelemään visuaalisista tehosteista vastanneen alihankkijan lukuun. Elokuva oli valmistunut alkuvuodesta 2012 ja sen laajempi Director's Cut vuonna 2013. Markkinaoikeus (MAO) oli tekijänoikeutta koskevien kannevaatimusten osalta vahvistanut, ettei henkilökantajille ollut syntynyt tekijänoikeutta kyseiseen elokuvaan kokonaisuudessaan eikä – henkilö A:ta lukuun ottamatta – siihen sisältyneisiin yksittäisiin elementteihinkään. Näin ollen väite TekijäL 2 §:ssä tarkoitettujen oikeuksien – ml. muuntelu-oikeuden – siirtymisestä tuli arvioitavaksi ainoastaan kyseisen henkilö A:n osalta. A oli luonut Japanin edustajien alus-teoksensa kysymyksessä olevan työsopimussuhteensa puitteissa, mutta katsoi tekijänoikeutensa luovutuksen rajoittuneen sen käyttöön itse elokuvassa ja sen Director's Cut versiossa muuttumattomana, sellaisenaan esitettä-

väksi tai tavanmukaisesti levitettäväksi yleisölle. Työsopimuksessa oli asiasta todettu seuraavaa:

The employee shall give the employer exclusive rights to any material created during work as well as the motion picture itself, including but not limited to unlimited rights to produce, distribute, perform and promote the film in any form, via any distribution method, in all countries. Such rights are transferable to a third party (such as Blind Spot Pictures) without hearing the employee. The compensation agreed on in this contract includes compensation for any such rights.

Kun työsopimuksessa ei siten ollut nimenomaisesti sovittu *muuntelu-oikeudesta*, asiassa tuli oikeuskirjallisuudessa esitetyn perusteella arvioitavaksi, oliko työnantajalle siirtynyt kyseinen oikeus nimenomaisen ehdon puuttumisesta huolimatta esimerkiksi olosuhteiden tai luovutuksen tarkoituksen perusteella.⁷ MAO katsoi tilanteen kokonaisarvion perusteella näin olleen viitaten sopimuksen sanamuotoon, sekä elokuva-alalla muuttamisoikeuden osalta vallitsevaan tapaan. Perusteluissa todettiin, että ”elokuva-alalla työnantajan normaalin toiminnan edellyttämän käyttöoikeuden on tyypillisesti katsottava olevan varsin laajan ja sisältävän myös oikeuden tietynasteiseen muunteluun” (kohta 93). Tapauksen alukset olivat elokuvan muiden digitaalisten visuaalisten tehosteiden tapaan luonteeltaan sellaisia, että niiden muunteleminen oli tarpeen ja tarkoituksenmukaista, minkä myös A:n oli täytynyt ymmärtää.

3.4 Tekijänoikeussopimusten tulkintaperiaatteista

Ratkaisussa *MAO:659/18 (TAKU-ohjelmisto)*, jossa osapuolet olivat eri mieltä siitä, millaisesta käyttöoikeudesta oli kyse, sopimuksen tulkinnan yleiset lähtökohdat kirjoitettiin auki. MAO totesi ensinnäkin, että ”[s]opimusvapauden periaatteen mukaisesti keskeisenä lähtökohtana sopimuksen tulkinnassa on *osapuolten tarkoitus*” (kohta 30, korostus

⁷ Haarmann on todennut, että oikeus muunteluun voidaan johtaa myös olosuhteista tai luovutuksen tarkoituksesta. Ks. Pirkko-Liisa Haarmann, Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Talentum 2005, s. 309. Harenko ym. ovat todenneet, ettei nimenomaisen ehdon puuttuminen automaattisesti merkitse sen puuttumista, vaan asia ratkeaa tällöin osapuolten tarkoitusta ja sopimuksen sisältöä koskevan todistelun perusteella. Ks. Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 351–352.

tässä).⁸ Ellei sopimusosapuolten yhteisestä tarkoituksesta ole saatavissa selvitystä, lähdetään *sopimuksen sanamuodosta*, missä yhteydessä MAO painotti, että ”ilmaisuille annetaan lähtökohtaisesti se merkitys, mikä niillä on arkikielen mukaan ymmärrettynä”; tällä tosin tarkoitetaan myös tietyn alan kielenkäyttöä (kohta 31).⁹ MAO totesi niin ikään, että ”kielellisten ilmaisujen tulkinnassa merkitystä voidaan antaa myös sopimusosapuolen yksipuoliselle tarkoitukselle, jos tällainen on ollut toisen osapuolen tiedossa tai havaittavissa sopimusta tehtäessä taikka jos toisen osapuolen olisi sopimusta tehtäessä pitänyt tietää tällaisesta yksipuolisesta tarkoituksesta” (kohta 32).¹⁰

Epäselvyyssäännön soveltamisen mahdollisuudesta tilanteessa, jossa tulkittavana on toisen osapuolen laatima tai käyttämä epäselvä vakioehto, nostettiin myös esille (kohta 33),¹¹ todeten kuitenkin, että tähän ”niin sanottuun tavoitteelliseen tulkintaan” ryhdytän pääsääntöisesti ”vasta sen jälkeen, kun osapuolten tarkoituksesta esitetty selvitys ja sopimusehdon objektiiviseen arviointiin perustuva tulkinta eivät johda järkevään sopimusehdon merkityssisällön vahvistamiseen” (kohta 34).¹²

Useissa sopimustulkintaa koskeneissa ratkaisuissa vuosilta 2010–2018 onkin ollut kyse riidan osapuolten välisessä sopimuksessa sovitun *luovutuksen laajuudesta* eli siitä, katsotaanko loukkaavaksi väitetyn käytön sisältyvän osapuolten väliseen sopimukseen vaiko ei. Immateriaalioikeudellisista tulkintaperiaatteista huomattavan painoarvon näyttäisi edelleen saavan *suppean tulkinnan periaate*, jonka mukaan tekijänoikeudellisten sopimusten ei ole katsottava sisältävän muuta kuin mitä siitä selvästi käy ilmi.¹³ Epäselvissä tapauksissa oikeuksi-

en katsotaan siten jääneen teoksen luoneelle tekijälle.¹⁴

Sekä hovioikeudet että MAO näyttävät ottaneen suppean tulkinnan periaatteen sekä alkuperäisen tekijän ja luovutuksensaajan että lähioikeuden haltijan ja luovutuksensaajan välisten sopimusten tulkinnan lähtökohdaksi. Oikeuskäytännössä on tältä osin pohdittu kyseisen periaatteen soveltumista osapuolten väliseen sopimusasetelmaan sekä sen suhdetta muihin tulkintaperiaatteisiin.

Takaisinsaantia koskeneessa riita-asiaassa *HelHO 15.5.2012 Nro 1273 Dnro S 11/57 (KomEDIATEATERI)* oli kyse vastaajan, eli KomEDIATEATTERIN, oikeudesta käyttää elokuvaa varten tehdyn musiikkitallenteen osana teatteriesityksiä muusikoiden ja äänitallenteen tuotantoyhtiön välisen alkuperäisen suullisen oikeuksien luovutus sopimuksen perusteella. KomEDIATEATERI katsoi olleensa oikeutettu käyttämään liikkuvan sekä still-kuvan ohella myös riidanalaisen ääniraidan sisältävää osaa elokuvasta osana omaa live-esitystään. Elokuvan tuottaja oli alun perin tilannut musiikin elokuvaansa varten äänitallenteen tuotantoyhtiöltä, joka puolestaan oli sopinut muusikkojen kanssa musiikin soittamisesta ja tallentamisesta. KomEDIATEATERIN mukaan äänitallenteen käyttöoikeus oli perustunut tuotantoyhtiön elokuvan tuottajalle luovuttamaan käyttöoikeuteen, jonka tämä oli edelleenluovuttanut KomEDIATEATERILLE.

Musiikkitallennetta koskevien oikeuksien luovutuksen laajuuden arvioinnin kannalta merkityksellinen sopimus tuotantoyhtiön ja muusikoiden välillä oli solmittu suullisesti. Muusikot kiistivät luovuttaneensa tuottajayhtiölle oikeuksiaan elokuvassa tapahtuvaa käyttöä laajemmin. HO sovelsi tältä osin suppean tulkinnan periaatetta ja katsoi

⁸ Ks. myös MAO:n viittaamat lähteet *Mika Hemmo*, Sopimusoikeus I. Talentum 2003, s. 620–624 ja Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (DCFR) II.-8:101 art.

⁹ Ks. myös MAO:n viittaamat lähteet KKO 2017:14 kohta 14 ja KKO 2016:10 kohta 26, sekä *Hemmo* 2003, s. 608–612.

¹⁰ Ks. myös MAO:n viittaamat lähteet *Hemmo* 2003, s. 624–626 ja DCFR II.-8:101 art.

¹¹ Ks. myös MAO:n viittaamat lähteet KKO 2010:69 kohta 11, KKO 2008:53 kohta 16 ja KKO 2003:26 sekä DCFR II.-8:103 art., NJA 2012 s. 3.

¹² Ks. myös MAO:n viittaamat lähteet *Hemmo* 2003, s. 633 ja 644.

¹³ *Harenko – Niiranen – Tarkela* 2016, s. 341–342.

¹⁴ *Haarman* 2005, s. 304–305.

vastaanotetun todistelun perusteella, että ”muusikoiden kanssa on sovittu ainoastaan musiikin käyttämisestä elokuvassa” (s. 5–6). Näin ollen edelleenluovutukseen ei voinut kattaa tätä laajempia oikeuksia. Komediateatterin väite oikeudesta käyttää musiikkia oikeuksien luovutuksen perusteella hylättiin. Teatterissa tapahtuneen esittämisen osalta asiassa oli kyse esittävän taiteilijan yksinoikeuden piiriin kuuluvasta äänitallenteen kopioinnista ja julkisesta esittämisestä.

Luovutussopimusten tulkinnassa vakiintunut suppean tulkinnan periaatetta ei tosin sovelleta, kun epäselvyyttä sopimuksen *sanamuodon mukaan* ei ole. Tämä ilmenee esittävän taiteilijan oikeuksien luovutusta koskevan sopimuksen tulkinta-asiassa **HelHO 31.12.2013 Nro 3363 Dnro S 13/1449 (Julkaisusopimus)**, jossa asiassa HO kuitenkin totesi suppean tulkinnan periaatteen (yleisesti ottaen) soveltuvan ”myös esittävän taiteilijan oikeuksien luovutusta koskevan sopimuksen tulkintaan” (s. 6). Osapuolten erimielisyys koski luovutuksen laajuutta eli sitä, oliko vastapuoli luovuttanut kaikki TekijäL 45 §:n mukaiset esittävän taiteilijan oikeutensa – ml. julkaisuoikeuden – kuva- ja filmmateriaaliin valittajayhtiölle, vai oliko siinä sovittu ainoastaan koekuvauksista. Valittajayhtiön mukaan julkaisutarkoitus oli olosuhteiden ja sopimuksen sanamuodon perusteella ollut kummallekin osapuolelle selvä ja elokuva-alalla välittämätön menettely. Vastapuoli vetosi puolestaan siihen, että kyseessä oli yksityiselämään liittyvän tiedon julkistaminen ja siihen, ettei osapuolten välillä ollut pätevää julkaisusopimusta. Pätevyydestä riippumatta sopimus ulottui joka tapauksessa ainoastaan koekuvaukseen, ei julkaisemiseen.

HO totesi asiassa olevan kyse julkaisusopimuksen tulkinnasta – ja erityisesti siitä, onko vastapuolen katsottava luovuttaneen TekijäL 45 §:n perustuvat taloudelliset oikeutensa valittajayhtiölle. HO katsoi KKO:n oikeuskäytännöstä ilmenevän tulkintaohjeen mukaisesti, että luovutussopimuksen tukinnassa, samoin kuin sopimusten tulkinnassa yleensä, huomioitavia seikkoja olivat sopimuksen sanamuoto, sopimusneuvottelut sekä muu osapuolten tarkoitusta ja sopimuksensisältöä koskeva tulkinta-aineisto. Osapuolten välillä oli laadittu ja

allekirjoitettu ”Sopimus ja suostumus kuva ja filmmateriaalin julkaisemisesta” -niminen sopimus. Koska sillä oli sanamuotonsa mukaan luovutettu valittajayhtiölle kaikki oikeudet kyseiseen video- ja kuvasarjaan, arvioitavaksi tuli erityisesti se, voitiinko sopimuksen selvästä sanamuodosta poiketa tulkinnalla – miltä osin näyttökynnys sopimuspuolten poikkeavasta tarkoituksesta oli korkea (ks. KKO 1999:68). Asiassa esitetty näyttö ei tukenut vastapuolen väitettä siitä, että osapuolten tarkoitus olisi sanamuodosta huolimatta ollut sopia yksinomaan koekuvauksesta, eikä vastapuolen siten katsottu täyttäneen näyttötaakkaansa. Näin ollen sopimusta ei ollut – sopimusneuvotteluista tai osapuolten tarkoituksesta taikka sopimuksen sisällöstä muutoin esitetyn valossa – perusteltua tulkita sanamuodosta poiketen siten, ettei kuva- ja filmitallenteiden julkistusoikeus olisi siirtynyt yhtiölle.

Viimeisten vuosikymmenien aikana teknologiakehitys on siirtänyt tekijänoikeudelliset kysymykset digitaaliseen ulottuvuuteen mahdollistamalla suojatun materiaalin entistä nopeamman kopioinnin ja leviämisen maailmanlaajuisessa verkossa. Kehitys on heijastunut osaltaan sopimusten tulkinnassa esille nouseviin kysymyksiin. Vaikka sopimusympäristön muutokset pyritään huomioimaan alan sopimusehdoissa, osa sopimuksista on laadittu aikana, jolloin monet käyttömahdollisuudet ja -muodot ovat olleet vielä tuntemattomia. Näin ollen erityisesti vanhempien sopimusten osalta joudutaan aika ajoin pohtimaan sitä, kattavatko ne myös sopimusketkellä kehittymättömät käyttömuodot.

Sanotun kaltaisesta tulkintatilanteesta oli kyse ratkaisussa **MAO:191/15 (Hurricanes)**. Asia koski vuosina 1973 ja 1974 albumeille tallennettuja edesmenneen muusikko X:n, Hurricanes-yhtyeen jäsenenä, soittamia esityksiä, joita vastaajayhtiö, Universal Music Oy, aikoi saattaa yleisön saataviin internetin välityksellä. Riidattomana pidettiin sitä, että X:n ja levy-yhtiön Love Records Oy:n välillä oli sovittu esitysten julkaisemisesta ääninauhalla ja -levyllä, joten X oli siten – jossakin laajuudessa – siirtänyt esittävän taiteilijan oikeutensa vastaajayhtiön edeltäjälle; taltiointisopimukset olivat liiketoiminnan kaupan yhteydessä sittemmin siirtyneet vastaajayhtiölle. Riidanalaisista oli sen sijaan luovu-

tuksen laajuus eli se, kattoiko sopimus fyysisten tallenteiden valmistamisen ja yleisön saataviin saatamisen ohella myös oikeuden niiden internetlevitykseen musiikkitiedostoina tai tilaajavalintaisina verkkopalveluina. Vastaajayhtiö väitti internetlevitystä koskevan oikeuden sisältyneen sille liiketoimintakaupan yhteydessä siirtyneisiin alkuperäisiin taltiointisopimuksiin, joita koskevat sopimusasiakirjat kuitenkin olivat kadonneet tai tuhoutuneet.

MAO totesi tähän liittyen, ”että sopimuksen tulkinta ja sopimuksella siirrettyjen oikeuksien laajuuden arviointi on asiassa esitetyn näytön valossa tehtävä [...] siitä lähtökohdasta, että esittävän taiteilijan oikeuksien luovutus on sopimuksen sanamuodon mukaan rajoitettu esitysten fyysisten tallenteiden kaupalliseen hyödyntämiseen” (kohta 19). Tämä perustui siihen, ettei vastaajayhtiö, jolla tekijänoikeuden luovutukseen vetoavana osapuolena oli ”todistustaakka luovutuksesta sekä sen laajuudesta” (kohta 8) ollut kyennyt näyttämään toteen tätä laajempaa oikeudenluovutusta. MAO viittasi tässä yhteydessä myös suppean tulkinnan periaatteeseen.

Riidanalaiset hyödyntämistavat olivat MAO:n mukaan ”esitysten tuntematon hyödyntämismuoto kysymyksessä olevia esityksiä taltioitaessa ja oikeuksien luovutuksesta sovittaessa” (kohta 20). Ne eivät sopimuksentekoaajankohtana olleet myöskään sisältyneet voimassaolevaan lainsäädäntöön esittävän taiteilijan yksinoikeuden piiriin kuuluvina käyttömuotoina, vaan otettu TekijäL:iin (nykyinen 45.2 § 3 kohta) vasta vuonna 2005. Näin ollen MAO:n arvioitavaksi tuli, voitiinko luovutussopimukselle antaa tulkinnalla sellainen sisältö, että se olisi tullut kattamaan myös taltiointi- ja sopimuksentekohetkellä vielä tuntemattomat sekä lakiin nimenomaisesti kirjaamattomat teoksen hyödyntämismuodot.

Tältä osin lain esitoissa (KM 1953:5) oli nostettu esille kaksi vastakkaista tulkintavaihtoehtoa tekijänoikeuden luovutuksen osalta: yhtäältä oli todettu, ettei sanotun kaltaista laajennusta, joka

saattoi johtua esimerkiksi lain muutoksesta, tullut lukea luovutuksensaajan hyväksi; toisaalta oli taas esitetty, että luovutussopimuksen voitiin katsoa kattavan ”kaikki vastaiset oikeudet teokseen, syn-tyköötpä ne lain muutoksen kautta tai sen johdosta, että lain soveltaminen ulotetaan toiseen maahan, niin myös oikeuden käyttää teosta aikaisemmin tuntemattomin menetelmin” (tuomion kohta 22). Haarmann on katsonut kyseisen komiteamietinnön kuitenkin jättävän käsillä olevan ”ongelmakentän” kokonaan oikeuskäytännön varaan,¹⁵ ja pitänyt lähtökohtana uusien hyödyntämismahdollisuuksien osalta, että nämä kuuluvat luovutuksensaajalle vain jos ne ovat olleet, tai on katsottava olleen, luovuttajan tiedossa sopimusta tehtäessä.

MAO tarkasteli ratkaisussaan myös väitettä siitä, että levysopimuksen olisi taiteilijoiden ja levy-yhtiöiden 1970-luvulla vallinneen sopimuskäytännön ja osapuolten tarkoituksen perusteella katsottava kattaneen myös internetlevityksen. Erityisesti vastaaja oli katsonut niiden osoittavan, että levytyssopimuksella levy-yhtiölle oli siirtynyt kaikkea esityksen musiikkialalla tapahtuvaa käyttöä (markkinointi ja myynti, ml. internetlevitys) koskeva oikeus. MAO:n mukaan arvioinnin lähtökohtana oli tältäkin osin kuitenkin sopimusten sanamuodon rajoittuminen fyysisten tallenteiden kaupalliseen hyödyntämiseen. Siihen nähden, että osapuolten tarkoituksesta tai sopimuksen syntyolosuhteista ei ollut esitetty lainkaan näyttöä ja alalla vallinneen käytännön osalta ainoastaan ristiriitaista sellaista, ei vastaajan väite antanut aihetta toisenlaiseen arviointiin esitysten internetlevityksen osalta.

Tekijänoikeuden luovutuksen osapuolten välis- tä neuvotteluasemaa ja sitä kautta suppean tulkinnan periaatteen soveltumista yksittäistapauksessa on oikeuskirjallisuudessa pidetty kahtalaisena: osapuolet voivat olla joko eriarvoisessa asemassa taikka tasavahvoja tai lähellä sitä. Suppean tulkinnan periaatteen on katsottu lähtökohtaisesti soveltuvan parhaiten ensiksi mainitussa tilanteessa; siinä mis- sä jälkimmäisessä sen ei voida automaattisesti kat-

¹⁵ Haarmann 2005, s. 306.

soa soveltuvan tulkinnan lähtökohdaksi.¹⁶ Oikeuskirjallisuudessa esimerkkinä tasavahvojen osapuolten välisestä tilanteesta on mainittu kahden yhtiön välinen tilanne. KKO on ratkaisussa *KKO 2011:92 (WSOY)* vahvistanut, ettei suppean tulkinnan periaate soveltunut tilanteeseen, jossa riidanalainen sopimus kirjailijoilta ja kääntäjiltä johdettujen tekijänoikeuksien hyödyntämisestä oli tehty kahden yhtiön kesken. Tilanteessa arvioitavana oli sopimuksen sisältö suhteessa *tahoon, joka ei ollut sopimuksen osapuoli*. Tällöin esimerkiksi juuri suppean tulkinnan periaate, jota KKO:n mukaan ”tekijänoikeuden alalla on pidetty lähtökohtana tekijän ja luovutuksensaajan välistä sopimusta tulkittaessa” ei soveltunut arvioinnin pohjaksi. Sen sijaan annettiin huomattava painoarvo sopimuksen sanamuodolle (kohta 8).

Kysymys sopimuksen osapuolten neuvotteluasemasta ja suppean tulkinnan periaatteen soveltuvuudesta tulkinnan lähtökohdaksi konkretisoitui selkeällä tavalla ratkaisussa *MAO:59/17 (Lumon)*. Ammattikuvaajat A ja B (kantajat), jotka harjoittivat valokuvaustoimintaa omistamassaan osakeyhtiössä, olivat valokuvanneet ja toimittaneet suullisen käyttösopimuksen nojalla vastaajayhtiölle valokuvia etenkin lasiterassien ja parvekelasien markkinointia varten. Valokuvia oli käytetty markkinoinnissa sekä Suomessa että kansainvälisillä internetsivuilla. Asiassa oli kyse siitä, oliko vastaajayhtiö menettelyllään loukannut kantajien TekijäL 49 a §:n mukaista valokuvaajan oikeutta, eli MAO:n oli arvioitava, minkä sisältöinen käyttösopimus oli katsottava tehdyn: Riitaista oli erityisesti *valokuvien käyttöoikeuden maantieteellinen laajuus*. Kantajien mukaan yhtiö oli loukannut heidän oikeuksiaan käyttämällä tilaamiaan kohdekuvia laajemmin kuin oli sovittu, eli kansainvälisillä verkkosivuilleen, sekä luovuttamalla niitä koskevat käyttöoikeudet ulkomaisille konserniyhtiöille sekä suomalaiselle tytäryhtiölleen.

Mielenkiintoista tapauksessa oli esimerkiksi MAO:n tulkinta sopijapuolten asemasta valokuvi-

en käyttöoikeussopimusta tehtäessä. Tältä osin perusteluissa todettiin oikeuskirjallisuuteen viitaten, ”ettei niin sanottua suppean tulkinnan periaatetta tule soveltaa automaattisesti sopijapuolten ollessa tasapainoisessa asemassa”. Edelleen MAO katsoi käsillä olevassa asiassa, että sopijapuolet ”eivät ole olleet valokuvien käyttöoikeuksista sopiessaan sillä tavalla epätasapainoisessa asemassa, että tällä olisi merkitystä käyttöoikeussopimuksen laajuutta määritettäessä tai että niin sanottu suppea tulkinta tulisi tällä perusteella sovellettavaksi” (kohta 25).

MAO näki niin ikään, että tilanne poikkesi olenaisesti KKO:n sanamuodon mukaista tulkintaa tai suppeaa tulkintaa koskevasta oikeuskäytännöstä (KKO 1984 II 26 ja KKO 2005:92) erityisesti siinä, että valokuvien käyttöoikeussopimus oli suullinen sopimus – minkä vuoksi kyseiset periaatteet eivät sellaisenaan soveltuneet tapaukseen. Asiassa ei myöskään ollut näytetty olevan muitakaan sopimukseen liittyviä tiedonanto- tai kyselyvelvollisuuksia, joilla olisi ollut vaikutusta käyttöoikeuden määrittämisessä, taikka näihin liittyviä seikkoja.

Osapuolten sopimuksessa ei ollut nimenomaisesti ehtoa käyttöoikeuden maantieteellisestä laajuudesta, eivätkä sen määrittämiseen vaikuttaneet ohjeet, vakioehdot taikka alan käytännöt, kun niiden ei näytetty tulleen sopimuksen osaksi myöskään olemalla tältä osin riittävän vakiintuneita. Lisäksi perusteluissa todettiin, että ”maantieteellisestä laajuudesta sopimatta jättämisen ei voida katsoa myöskään suullisen sopimuksen sisältöä koskevan epäselvyyden vuoksi johtavan siihen, että käyttöoikeuksien kyseistä laajuutta voitaisiin tulkita tässä tapauksessa rajoitetuksi” (kohta 29). Näin ollen alkuperäisellä luovutus sopimuksessa katsottiin sovitun maantieteellisesti rajoittamattomasta käyttöoikeudesta.

Johtopäätöksellä ei kuitenkaan ollut ratkaisevaa merkitystä asian lopputuloksen kannalta, sillä väitetyn sopimuksenvastaisen hyödyntämisen osalta asiassa jäi ensinnäkin näyttämättä, että kuvia olisi käytetty vastaajan kansainvälisillä verkkosivuilla

¹⁶ Petra Sund-Norrgård, Lojalitet i licensavtal. IPR University Center 2011, s. 125–127; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 342.

tai muussa markkinoinnissa sovittua käyttöoikeutta laajemmin taikka että niiden käyttöoikeus olisi kantajan väittämin tavoin luovutettu edelleen kansainvälisille tytäryhtiöille. Edelleenluovutuskiekkon vastaisesta menettelystä oli sen sijaan kyse siltä osin, kuin vastaaja oli luovuttanut käyttöoikeuden valokuviiin suomalaiselle tytäryhtiölleen, joka muihin tytäryhtiöihin nähden oli itsenäisempi ja niistä poiketen käytti erillisiä verkkosivuja tuotteiden myynnissä.

Ratkaisun osoittamin tavoin käyttöoikeuden osalta luovutussopimuksessa tulisi ajallisen ulottuvuuden ja käyttömuotojen ohella sopia huoellolisesti myös sen maantieteellisestä ulottuvuudesta.

3.5 Hiljainen suostumus

Kuten esimerkiksi Tekijänoikeustoimikunnan mietinnöstä 2012:2 käy ilmi, ns. *implied license* -konstruktio eli hiljainen suostumus (josta voidaan käyttää myös nimitystä hiljainen hyväksyntä tai hiljainen sopimus) on saanut eniten merkitystä anglo-amerikkalaisessa oikeudessa. Varsinkin nykypäivän digitaalisessa käyttöympäristössä on kuitenkin tarvetta pohtia, onko niin, että oikeudenhaltija, joka asettaa aineistonsa internetiin vapaasti saataville samalla myös suostuu yleisesti hyväksyttyihin ja tyypillisiin tapoihin käyttää verkkoaineistoa. Hiljainen suostumuksen ideana siis on, että yksinoikeuden piiriin kuuluvan toimen oikeudenvastaisuus lähtökohtaisesti poistuu, kun hiljainen suostumus voidaan olettaa olevan olemassa; varsinaisesta sopimuksesta ei siten ole kyse.¹⁷ Tekijänoikeuden näkökulmasta hiljaisen suostumuksen olemassaolo liittyy täten teoksen hyödyntämisen sallittavuuteen: Koska ainoastaan ilman tekijän suostumusta tapahtuva käyttö (Tekijäl 2 §) voi tulla arvioitavaksi tekijänoikeusloukkauksena, sulkee hiljaisen suostumuksen olemassaolo loukkauksen pois.

Vuosina 2010–2018 väite hiljaisen suostumuksen olemassaolosta on esitetty muutamassa tapauksessa. TN:n lausunnoissa näkyy vaikeus sijoittaa

aineistojen digitaaliset hyödyntämismuodot tekijänoikeudelliseen viitekehykseen. Hiljaisen suostumuksen osalta niissä on ollut kyse erityisesti linkittämisen sekä hakutulosten esittämisen tekijänoikeudellisesta sallittavuudesta. Koska sopimusnoikeudelliset näyttökysymykset eivät kuitenkaan kuulu TN:n toimivaltaan, ei lausunnoissa ole otettu nimenomaisesti kantaa hiljaisen suostumuksen olemassaoloon arvioitavina olleissa tapauksissa. Perusteluissa on sen sijaan tarkasteltu asian kannalta relevanttia kansallista oikeuskirjallisuutta sekä ulkomaista oikeuskäytäntöä linkittämiseen liittyvän hiljaisen suostumuksen osalta.

Linkittämiseen liittyvää hiljaista suostumusta on sivuttu seuraavassa kahdessa lausunnossa. Ensimmäisessä lausunnossa **TN 2013:22 (Blogi)** käsiteltiin hakijan internetblogin sisällön linkittämistä vastineenantajan blogiin tuovilla linkeillä. Sinänsä blogin kirjoittajan oli TN:n mukaan täytynyt ymmärtää, että blogisivustolle saatettiin asettaa linkkejä. Alkuperäisen blogin sisällön aggregointia tuovilla linkeillä siten, että hakijan blogi kokonaisuudessaan oli linkitetty sisällöksi vastapuolen sivulle ei kuitenkaan pidetty sallittuna. Hiljaisen suostumuksen osalta TN totesi vain lyhyesti, että ”ei ole tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella tulisi arvioitavaksi, onko hakijan katsottava antaneen edes hiljaista suostumustaan nyt käytettyyn linkittämiseen” (s. 9). Toisessa lausunnossa **TN 2014:4 (Keskustelufoorumi)** hakija puolestaan pyysi lausuntoa keskustelupalstan yleisohjeistukseen sisältyvästä kiellosta linkittää kuvia keskustelufoorumilla käytyyn keskusteluun. Hiljaisen suostumuksen olemassaolon osalta TN katsoi, ettei voi toimivaltansa perusteella ottaa kantaa mahdollisen hiljaisen sopimuksen olemassaoloon tai sellaisen tulkintaan. TN painotti kuitenkin, ettei Tekijäl 2:stä sitä, että keskustelupalstan yleisohjeissa kielletään kuvan linkittäminen keskustelun yhteyteen ilman oikeudenhaltijan suostumusta (s. 10).

Äänestysasiassa **TN 2015:3 (Keskustelupalsta)** käsiteltiin internetin keskustelupalstojen viestien

¹⁷ Tekijänoikeustoimikunnan mietintö Ratkaisuja digiajan haasteisiin, Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:2, s. 105.

löytämiseen ja seuraamiseen tarkoitetun hakukoneen toimintaperiaatteeseen liittyviä tekijänoikeuskysymyksiä. Hakijan mukaan hakukone (”Hollilla”) tallensi yleisistä hakukoneista poiketen ainoastaan keskustelupalstojen yksittäisiä viestejä ja viestiketjuja – ei kokonaisten internetsivustojen sisältöä. Lisäksi se mahdollisti koko keskustelupalstan näyttämisen kopiona. Tältä osin hakija pyrki selvittämään, vaatiiko kokonaisten viestien näyttäminen hakukoneen tuloksina tekijänoikeuden haltijan luvan ja, jos näin oli, oliko mahdollista näyttää rajoitetun osan siteerauksena. Asiassa pohdittiin kuitenkin myös hiljaista suostumusta, jonka nojalla oikeudenhaltijan – laittaessaan sisältöä internetiin yleisön saataville – katsottiin antaneen sivulle linkittämiseen suostumuksensa. TN totesi tästä huolimatta, että joskin ”oletus internetaineiston laajemmasta käyttöoikeudesta perustuu internetin luonteeseen ympäristönä, jossa tieto on lähtökohdaisesti avoimesti saatavilla”, lopputuloksena ei voi olla rajoittamaton hyödyntäminen.¹⁸ Johtopäätöksensä tältä osin enemmistö esitti, että kansallisesti sekä kansainvälisesti on suhtauduttu ristiriitaisesti siihen, milloin hiljainen suostumus on käsillä. Tämän lisäksi TN totesi, ettei se toimivaltansa puitteissa voi ottaa kantaa tällaiseen sopimusoikeudelliseen arviointiin.

Eri mieltä olleiden jäsenten mukaan tasapaino hakukoneiden toimintaan liittyvien intressien välillä olisi kuitenkin ollut mahdollista saavuttaa esim. antamalla enemmän merkitystä hiljaiselle suostumukselle: Katsottiin, että TN olisi voinut mandaattinsa puitteissa arvioida siihen liittyviä kysymyksiä nimenomaan TekijäL:n näkökulmasta. Hakukoneiden toiminnassa oli tekijänoikeuden termein ilmaistuna kyse vievistä linkeistä ja kohdesivun sisältöä koskevista lainauksista. Hiljaisen suostumuksen näkökulmasta internetiin laitetun aineiston – kuten myös keskustelupalstojen viestien – mahdollinen näkyminen hakutuloksissa oli sen internetiin ladanneen tiedossa ja erilaisin keinoin rajoitettavissa. Näiden rajoitusmahdollisuuksien käyttämättä jättämisestä voitiin edelleen johtaa (hiljainen) suos-

tumus aineiston esittämiseen hakukoneen hakutulosten yhteydessä ns. tavanomaiseen tapaan – eli vievinä linkkeinä ja laajuudeltaan hakutulosten merkittävyyden arvioinnin mahdollistavina lainauksina (s. 12). Jäsenet perustelivat johtopäätöstään edelleen sillä, ettei hakutulosten esittäminen kuvattulla tavalla, eli linkkeinä ja niihin liittyvinä lainauksina ”myöskään loukkaa aineiston julkaisijan intressejä eikä kilpaile alkuperäisen aineiston julkaisijan kanssa, kun linkit vievät kohdesivulle eikä hakutulosten katsominen korvaa käyntiä kohdesivulla” (s. 12).

Suomessa hiljaisen suostumuksen olemassaoloa on käytännön tasolla arvioitu myös muutamissa MAO:n ratkaisuisissa. Ratkaisussa *MAO:191/15 (Hurricanes)* otettiin kantaa siihen, voiko alkuperäiseen sopimukseen sisällyttömän oikeuden katsoa tulleen voimaan *hiljaisen hyväksynnän* kautta. Asiassa oli ensinnäkin kyse levytys sopimuksella tapahtuneen esittävän taiteilijan oikeuksien luovutuksen laajuudesta, miltä osin 1970-luvulla taltioitujen esitysten internetlevytyksen ei katsottu sisältyneen alkuperäiseen sopimukseen ja vastaa-jayhtiön siten hyödyntäneen esityksiä TekijäL:n vastaisesti. Toiseksi asiassa tuli arvioitavaksi se, olivatko kantajat hyväksyneet esitysten sanotunlaisen käytön ottamalla vastaan rojalteja niiden digitaalisesta myynnistä. Riidanalaista oli erityisesti se, olivatko kantajat reklamoineet asiasta ”kohtuullisessa ajassa” sen jälkeen, kun olivat tulleet tietoisiksi niiden internetlevytyksestä.

Ratkaisussaan MAO huomautti ensinnäkin, että kyseessä oli nimenomaan väite hiljaisen hyväksynnän käsillä olosta ja näin ollen siitä, että ”osapuolten välillä on syntynyt niin sanottu hiljainen sopimus” – ei siis väitetty suullinen sopimus (kohta 32). Hiljaisen suostumuksen määritelmän osalta MAO viittasi ratkaisuun KKO 2012:86, kohdassa 5 esitettyyn: ”Hiljaisen sopimuksen syntyminen ei perustu osapuolten nimenomaisiin tahdonilmaisuihin, vaan sopimuksen olemassaolo tai sopimuksen mukaisesta oikeudesta luopuminen päätellään muista heidän toimistaan, kuten tietyn asiantilan pitkä-

¹⁸ TN viittasi tässä kohtaa (s. 6) teokseen *Taina Pihlajarinne*, Lupa linkittää – toisen aineiston hyödyntämisen tekijänoikeudelliset rajat. Lakimiesliiton Kustannus 2012, s. 223–224.

aikaisesta hyväksymisestä tai osapuolten yhteistoinnissaan vakiintuneesti noudattamasta menettelystä.”

Asiassa esitetyn näytön perusteella kantajien katsottiin aikaisintaan tulleen tietoisiksi esitysten internetlevityksestä vastaajayhtiön lähettämän rojaltilaskelman perusteella heinäkuussa 2011. Kantajat olivat kirjallisesti reklamoineet asiasta viimeistään 14.6.2012, ja he olivat jo useita kuukausia tätä ennen pyrkineet selvittämään asiaa pyytämällä vastaajalta – joka oli pysynyt asiassa passiivisena – jäljennöksiä sopimuksista, joihin esitysten internetlevitys perustui, sekä digitaalista myyntiä koskevia rojaltilierittelyitä. Käsillä olevissa olosuhteissa kantajien ei katsottu hiljaisen hyväksynnän perusteella menettäneen kielto-oikeuttaan: he olivat reklamoineet esitysten internetlevityksestä yhtiölle asian olosuhteisiin nähden kohtuullisessa ajassa, eli alle vuodessa siitä, kun heidän oli näytetty tulleen tietoisiksi yhtiön toiminnasta. Muilta osin merkityksellisiä tekijöitä reklamaatioajan kohtuullisuutta arvioitaessa olivat osapuolten asema, ammattimaisuus ja asiantuntijuus (musiikkialan ammattilaisena toimijana oleva yhtiö vs ei-ammattilaiset yksityishenkilöt, joilla ei ollut erityistä asiantuntemusta musiikkialasta, internetlevityksen taloudellisesta merkityksestä tai rojaltiprosenteista jne.).

MAO tarkasteli tapauksessa myös laajemmin hiljaisen hyväksynnän edellytyksiä. Käsillä oleva tilanne poikkesi tyypillisestä hiljaisen hyväksynnän tilanteesta, jossa ”on kysymys jostakin sinänsä selkeän sopimuksen ehdosta, jota koskevaan osapuolen sopimusrikkomukseen toinen osapuoli suhtautuu syystä taikka toisesta passiivisesti aikaan saaden tilanteen, jossa osapuoli perustellusti tulee käsitykseen, että rikkomukseen ei tulla vetoamaan” (kohta 61). Nyt kyseessä olikin *alkuperäiseen sopimukseen sisältyvä oikeuden voimaantuleminen* väitetyn hiljaisen hyväksynnän perusteella. Lisäksi maksetut rojaltiprosentit olivat toisen osapuolten yksipuolisesti määrittämiä. Sanottuun nähden kynys sanotun kaltaisen oikeuden voimaantulemiselle hiljaisen hyväksynnän kautta tuli asettaa korkealle.

Tapauksessa **MAO:59/17 (Lumon)** MAO tyytyi toteamaan ainoastaan yleisluontoisesti, ettei vastaajayhtiön tytäryhtiön käyttöoikeutta riidanalaisiin kohdekuviin voitu johtaa hiljaisesta hyväksynnästä tilanteesta, jossa vastaaja oli luovuttanut kyseisen oikeuden TekijäL:n edelleenluovutuskieillon vastaisesti (kohta 40).

3.6 Sopimusehtojen sovittelu ja sääntely

Nykyiseen TekijäL:iin sisältyy erillinen tekijänoikeuden luovutusta koskeva sopimusehdon sovitte-
lusäännös. Kyseisessä TekijäL 29 §:ssä (22.5.2015/607), joka tuli voimaan 1.6.2015, säädetään seuraavasti:

Jos teoksen alkuperäisen tekijän tekijänoikeuden luovutuksesta tekemän sopimuksen ehto on alalla vallitsevan hyvän sopimustavan vastaisella tavalla tai muutoin kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, ehtoa voidaan sovitella tai se voidaan jättää huomioon ottamatta.

Kohtuuttomuutta arvioitaessa on otettava huomioon sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema, sopimusta tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.

Jos 1 momentissa tarkoitettu ehto on sellainen, että sopimuksen jääminen voimaan muilta osin muuttumattomana ei ole ehdon sovittelun vuoksi kohtuullista, sopimusta voidaan sovitella muiltakin osin tai se voidaan määrätä raukemaan.

Sopimuksen ehtona pidetään myös oikeudenluovutuksesta sovittua korvausta.

Tämän lisäksi viitataan lainkohdan 5 momentissa työsopimuslain (55/2001) 10:2:ssä säädettyyn, mikäli kyseessä on työsopimuksessa sovittu tekijänoikeuden luovutuksen kohtuuttoman ehdon sovittelusta. Lainkohdan 6 momentin nojalla ”[m]uilta osin kohtuuttoman ehdon sovittelusta säädetään varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 36 §:ssä”.

Voidaan lyhyesti todeta, että uuden säännöksen esitöissä tehdään ero alkuperäisen ja jälkiperäisen kohtuuttomuuden välillä. Alkuperäinen kohtuuttomuus liittyy esityksen mukaan osapuolten tiedolliseen, taidolliseen ja taloudelliseen aseman epätasapainaisuuteen; jälkiperäinen kohtuuttomuus puo-

lestaan olosuhteissa tapahtuneeseen odottamattomaan muutokseen.¹⁹ Ennen lakimuutosta säännöksessä ainoastaan viitattiin varallisuusoikeudellisista oikeustoimista annetun lain (OikTL) 36 §:n yleissäännökseen.²⁰

Sekä vanhan että uuden säännöksen soveltamisesta löytyy vuosien 2010–2018 väliseltä ajanjaksolta oikeuskäytäntöä. Kummassakin seuraavassa MAO:n ratkaisussa oli kyse lähioikeuksien – toisessa esiintyvän taiteilijan ja toisessa valokuvaajan oikeuksien – luovutus sopimuksista, joihin TekijäL 29 §:n sovittelusäännöstä sovellettiin viittausäännösten perusteella.

Levytyssopimuksen tulkintaa koskeva ratkaisu *MAO:191/15 (Hurriganes)* on annettu 18.3.2015, eli vanhan TekijäL 29 §:n voimassaoloaikana, jolloin säännöksessä (ainoastaan) viitattiin OikTL 36 §:ään. Tapauksessa oli kyse esittävän taiteilijan oikeuksien siirtoa koskeneesta levytyssopimuksesta, jonka nojalla taiteilijan ei katsottu siirtäneen vastaajalle oikeutta albumeille tallennettujen musiikkiesitysten internetlevytykseen. Vastaaja oli kuitenkin, vedoten sopimuksen kohtuuttomuuteen, vaatinut sen sovittelua siten, että siihen katsottaisiin sisältyvän sellainen oikeus. Toisin sanoen kysymyksessä oli sopimuksen sovittelu luovutuksen *saajan* hyväksi.

MAO:n perusteluissa tarkasteltiin sopimusosapuolten sopimuskentekoasemaa sekä asiantunteudesta – jotka kummatkin puhuivat sopimusehdon (alkuperäistä) kohtuuttomuutta vastaan. Kantajat olivat yksityishenkilöitä, joilta puuttui erityinen asiantuntijuus musiikkialan sopimuksista; vastaaja sekä tämän edeltäjäyhtiö puolestaan ammattimaisia musiikkialan toimijoita, joista jälkimmäisen yksipuolisesti laatima tulkinnan kohteena ollut levytys-sopimus oli. Pelkästään se, että tilanne oli olosuhteiden muutoksen – joka ilmeni fyysisten tallenteiden myynnin vähentymisenä internetjakamisen merkityksen kasvaessa – myötä muuttunut vastaajayhtiölle epäedullisemmaksi, ei johtanut (jälkiperäiseen) kohtuuttomuuteen.

Ratkaisussa *MAO:59/17 (Lumon)* kohtuuttomuusväite puolestaan koski valokuvaajan oikeuksien luovutuksesta maksettavan korvauksen suuruutta. Kantajat vaativat luovutus sopimuksen vastiketta koskevan ehdon sovittelmista siten, että se vastaisi sitä TekijäL 57 §:n mukaista hyvitystä, jota kantajat olivat ensisijaisella kannevaatimuksellaan vaatineet (mikä oli 86 700 euroa korkoineen). Kantajien mukaan luovutuksesta maksettu korvaus oli ns. ensikäytön osalta määräytynyt Suomeen rajautuvan käytön perusteella. Näin ollen, mikäli kansainvälisten ja konserniyhtiöiden käyttöoikeuksien katsottaisiin sisältyvän tulkinnan kohteena olevaan sopimukseen (ja tapauksessa näin katsottiin), oli vastaajayhtiön suorittama 16 720 euron korvausta kantajien mukaan pidettävä kohtuuttomana valokuvien käytön laajuuteen nähden ja soviteltava 86 700 euroon viivästyskorkoineen. Vastaajayhtiön mukaan sovittelulle ei ollut edellytyksiä, ja kuvaus tilaisuuksista maksetut korvaukset olivat olleet riittävät.

Toisin kuin vastaajayhtiö väitti, MAO katsoi selvitetyn, että käyttöoikeuden luovutuksessa oli kyse TekijäL 27 §:n mukaisesta valokuvaajan oikeuksien osittaisesta luovutuksesta, ja sopimus oli TekijäL 29 §:ssä edellyttämällä tavalla tehty ”alkuperäisten tekijöiden” eli kantajien kanssa, vaikkakin valokuvaustoimintaa oli harjoitettu niiden perustamansa osakeyhtiön välityksellä. Merkityksellistä oli se, etteivät kantajat olleet luovuttaneet yhtiölleen valokuvaajan oikeuksiaan – vaan ainoastaan oikeuden hallinnoida niitä. Kohtuullisuutta arvioidessaan MAO tarkasteli TekijäL 29.2 §:ssä mainittuina seikkoina osapuolten asemaa, sopimuskentekohetkellä vallinneita olosuhteita, sopimuksen sisältöä yleisellä tasolla ja korvausta koskevilta osin, sekä käyttöoikeuden luovutuksen jälkeistä käytön laajenemista. Yleisellä tasolla osapuolet (eli kaksi elinkeinonharjoittajaa ja kuvat markkinointinsa tilannut yhtiö) eivät ”olleet kohtuuttomuuden arvioinnin kannalta merkityksellisellä tavalla eri asemassa”, vaan liikesopimus oli tehty ”asiaan liit-

¹⁹ Ks. HE 181/2014 vp, s. 9, 50–51.

²⁰ Ks. HE 181/2014 vp, s. 4.

tyvältä tietotaidoltaan olennaisesti ottaen tasavahvojen sopimuskumppaneiden kesken”. Sovittelua ei sellaisenaan puoltanut myöskään käyttöoikeuden laajuudesta sopimatta jättäminen; kyseinen käytäntö ei MAO:n mukaan voitu ”pitää sellaisella tavalla hyvän sopimustavan vastaisena” (kohta 51).

Vastiketta koskevan ehdon osalta ratkaisevaa oli sen arvioiminen, oliko kohdekuvien käyttöoikeudesta suoritettu korvaus ”ilmeisessä epäsuhdassa” käyttöoikeuden vastaajayhtiölle tuottamaan arvoon nähden (kohta 49). Säännöksen esitöissä, johon MAO viittasi, näin oli todettu olevan, sikäli kun luovutettu käyttöoikeus olisi tuottanut ”luovutuksen saajalle suhteessa tekijälle maksettuihin korvauksiin huomattavasti suuremmat tulot ilman, että epätasapaino vastikkeen suuruudessa olisi erityisesti perusteltua liiketoiminnan riskeillä tai yleisesti alan ennakoimattomuudella”.²¹ Tapauksessa tämä merkitsi sen arvioimista, olisiko kantajien saama korvaus ollut ”moninkertainen tai merkittävästi suurempi” tilanteessa, jossa alkuperäisessä sopimuksessa olisi nimenomaisesti sovittu käyttöoikeuden ulottumisesta kansainväliseen ja konserniyhtiöiden toimesta tapahtuvaan käyttöön. MAO:n mukaan tämä oli jäänyt näyttämättä. Myöskään yleisestä korvaustasosta esitetty näyttö ei antanut aihetta toisenlaiseen arvioon. Kohdekuvien kansainvälisen käytön laajentumisessa ei ollut kyse sellaisista muuttuneista olosuhteista, joiden nojalla sopimusta olisi tullut kohtuullistaa.

Ratkaisussa **MAO:302/18 (Iron Sky)** MAO ei pitänyt työsopimuksen sovittelua TekijäL 29 §:n nojalla tarpeellisena tilanteessa, jossa oikeuksien luovutusta koskeva sopimus oli sanamuodoltaan yksiselitteinen, jossa sopimus oli työntekijän tietoisesti hyväksymä ja jossa asiassa ei ollut ilmennyt muitakaan (kuten palkkaukseen liittyviä) perusteita säännöksen soveltamiselle (kohdat 96–97).

Elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä annetussa laissa (1062/1993) eli yrittäjän suoja laissa taas on kyse tyyppikohtuuttomuudesta: Sen 1.1 §:ssä kielletään sellaisen ehdon tai

käytännön soveltaminen, ”joka on sopimuksissa toisena osapuolena olevien elinkeinonharjoittajien kannalta kohtuuton ottaen huomioon toisena osapuolena olevien elinkeinonharjoittajien heikommasta asemasta johtuva suojan tarve ja muut asiaan vaikuttavat seikat”.

Ratkaisussa **MAO:42/10 (Freelance-sopimukset)** tuli selvästi esille TekijäL 29 §:n (sekä OikTL 36 §:n) ja yrittäjän suoja lain 1 §:n mukaisen kohtuullisuusarvion välinen ero. Jo viimeksi mainitun säännöksen esitöissä on tosin tuotu esille, että tarkoitus rajata yksittäistapaukset soveltamisalan ulkopuolelle merkitsee kohtuullisuusarvion osalta sitä, ettei arvioinnissa oteta (TekijäL 29 §:n ja OikTL 36 §:n tavoin) huomioon tapauksen erityisoloja ja yksilöllisiä piirteitä. Kyse on sen sijaan siitä, onko sopimusehto ”luonteeltaan, tyyppillisesti kyseisellä alalla ja sopimuksessa tarkoitetuissa tilanteissa toisena osapuolena olevien elinkeinonharjoittajien kannalta kohtuuton”.²²

Tapauksessa oli kyse Sanoma News Oy:n laatimista vakiosopimuksista, joita se solmi käyttämiensä eri sisällöntuottajien, eli ”freelance-avustajien”, kanssa. Suomen Journalistiliitto ajoi kielto-kannetta Sanoma Newsin kieltämiseksi käyttämästä sanotuista avustajasopimuksistaan mm. ehtoa, jonka mukaan kustannusyhtiölle ”ja sen kanssa samaan konserniin kuuluville yhtiöille siirtyvät kaikki nykyiset ja tulevat taloudelliset oikeudet mukaan lukien muuntelu-, muuttamis- ja edelleenluovutusoikeus”.

Luovutuksen laajuus oli kirjoitusten, ja niihin liittyvien valokuvien ja piirroskuvien taikka muiden valokuvien tai kuvituskuviin osalta täsmennetty siten, että luovutus kattoi myös sellaiset tulevat käyttömuodot ja -tekniikat sekä aineiston jakelukanavat ja tallennusalueet joita ei vielä sopimuksen allekirjoitushetkellä voitu yksilöidä, ja jotka syntyvät esimerkiksi kansainvälisen tai kansallisen tekijänoikeussopimuksen tai -lainsäädännön tai oikeuskäytännön muuttumisen tai teknologian kehittymisen seurauksena. MAO piti selvänä, että

²¹ HE 181/2014 vp, s. 51.

²² HE 39/1993 vp, s. 8–9.

kyseessä oli nimenomaan sopimuksen kohteena olevaan aineistoon liittyvien taloudellisten *tekijänoikeuksien* (eli *taloudellisten oikeuksien*) *kokonaisluovutus* (s. 13–14).

MAO painotti, ettei TekijäL sinänsä ”muodosta estettä sille, että tekijänoikeuksien luovutus käsittää teoksen, jota ei vielä ole olemassa tai oikeudet, jotka mahdollisesti lisätään tulevaisuudessa lain-säädäntöön”, ja että oikeuskirjallisuudessa on lähdetty siitä, että ”tulevien oikeuksien luovutus kuuluu osapuolten sopimusvapauden piiriin”. Tässä tapauksessa oli kuitenkin lisäksi huomattava, että freelance-avustajat olivat heikommasa asemassa suhteessa Sanoma Newsiin, ja tästä johtuen yrittäjäsuojalain 1 §:n tarkoittamalla tavoin suojan tarpeessa. Ehdon kohtuuttomuus tuli siten arvioitavaksi sillä perusteella, aiheuttiko se ”heikommasa asemassa olevan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille”.

Johtopäätöksenä MAO katsoi mm., että ”vaikka yksittäistapauksessa tehtävän harkinnan perusteella osoittautuisi, että ehdossa tarkoitettujen nykyisten ja tulevien oikeuksien luovutus olisi tekijän kannalta kohtuutonta, näin ei voida katsoa olevan tyypillisesti kyseisellä alalla ja sopimuksissa tarkoitetuissa tilanteissa”. Myöskään sillä perusteella, ettei ehdoissa ollut yksilöity mitä aineiston muuntelu-oikeus pitänyt sisällään, ehtoa ei pidetty kohtuuttomana yrittäjäsuojalain tarkoittamalla tavalla, ja tämän lisäksi todettiin, ettei ollut myöskään selvitetty, että avustajasopimuksilla olisi tapauksen kannalta merkityksellisiä vaikutuksia tekijöiden maksettaviin Kopiosto-korvauksiin (s. 15–16).

3.7 Katumisoikeus

TekijäL:n mukaisten luovutusten osalta sovellettavaksi saattaa tulla myös *katumisoikeus*, jonka on oikeuskirjallisuudessa katsottu rakentuvan kahdesta elementistä: ensinnäkin oikeudesta estää suunniteltu julkaisu ja toiseksi oikeudesta tehdä uutta

painosta valmistettaessa teokseen lisäyksiä ja muutoksia.²³ Perinteisesti katumisoikeus on ollut lakiin kirjaamaton oikeus, mutta nykyään löytyy TekijäL 36 §:stä seuraava, uutta painosta, koskeva säännös: ”Jos uuden painoksen valmistaminen aloitetaan myöhemmin kuin vuoden kuluessa siitä, kun edellinen painos julkaistiin, on tekijän ennen valmistamista saatava tilaisuus tehdä teokseen sellaisia muutoksia, jotka eivät tuota kohtuuttomia kustannuksia eivätkä muuta teoksen luonnetta.” Tämä lainmuutos (22.5.2015/607) tuli voimaan 1.6.2015.

Oikeuskirjallisuudessa katumisoikeus on jäänyt verrattain vähälle huomiolle, mikä kertonee sen vähäisestä käytännön merkityksestä. Katumisoikeuden käsitettä ja ulottuvuutta onkin vuosien 2010–2018 välisenä aikana tarkasteltu pääasiakysymyksen ohella ainoastaan yhdessä tapauksessa, eli julkaisusopimusta koskeneessa riita-asiassa *Hel-HO 31.12.2013 Nro 3363 Dnro S 13/1449 (Julkaisusopimus)*. HO:n ratkaisu on siten annettu ennen nykyisen TekijäL 36 §:n voimaantuloa. Tapauksessa valittajan ja tuotantoyhtiön välillä oli solmittu kuva- ja filmitallenteita koskeva julkaisusopimus. Koska sopimusta ei ollut perusteltua tulkita sanamuodosta poiketen siten, että sanotun materiaalin julkaisu-oikeus ei olisi siirtynyt yhtiölle, tapauksessa tuli toissijaisesti arvioitavaksi valittajan oikeus estää suunniteltu teoksen julkaiseminen katumisoikeuden nojalla. HO viittasi oikeuskirjallisuudessa todettuun, eli että katumisoikeuden on katsottu tarkoittavan tekijän ”oikeutta sopimussuhteessa estää suunnitellun teoksen julkaiseminen muuttuneen vakaumuksen, uuden tiedon tai muun sellaisen seikan vuoksi”, korostaen ettei kyse ole sopimusehdon sovittelusta, ja että vetäytymisen syiden on oltava objektiivisesti arvioiden perusteltuja. Jos tekijä olisi tiennyt ko. syistä, hän ei siten olisi tehnyt sopimusta; pelkkä tyytymättömyys teokseen ei riitä perusteeksi.²⁴

Ratkaisun perusteluissa HO korosti ”ettei lakiin kirjaamattomasta katumisoikeudesta voida johtaa oikeutta vetäytyä tehdystä julkaisu-oikeuksien luo-

²³ Pirkko-Liisa Haarmann, *Immateriaalioikeus*. Talentum 2014, s. 90.

²⁴ HO viittasi (s. 7) teokseen *Katariina Sorvari*, *Tekijänoikeuden loukkaus*. WSOYpro 2007, s. 185–186.

vutusopimuksesta yksinomaan sillä perusteella, että sopimusosapuoli on sopimuksen solmimisen jälkeen muuttanut mielensä sopimuksen suhteen, eikä perusteena sopimuksesta vetäytymiselle voida pitää myöskään sitä seikkaa, että kysymyksessä on ollut kaupalliseen aikuisviihdealaan kuuluva teos” (s. 8). HO kiinnitti erikseen huomiota siihen, ettei asiassa ollut katumisoikeuden perusteena edes vedottu mahdolliseen sopimuksen tekemisen jälkeiseen muuttuneeseen olosuhteeseen tai relevanttiin ilmi tulleen seikkaan.²⁵ Valittaja ei siten voinut estää kuva- ja videomateriaalin julkaisemista kyseiseen oikeuteen vetoamalla.

3.8 Tietokoneohjelman/tietokannan tekijänoikeuden siirtyminen työsuhteessa

TekijäL ei sisällä yleistä säännöstä työsuhteessa luotujen teosten tekijänoikeuksien siirtymisestä työnantajalle. TekijäL 40 b §:ssä on kuitenkin erityissäännös työ- tai virkasuhteessa luodun tietokoneohjelman ja tietokannan tekijänoikeudesta. Lainkohdan mukaan tekijänoikeus tietokoneohjelmaan ja siihen välittömästi liittyvään teokseen sekä tietokantaan siirtyy työnantajalle, jos ne on luotu täyttettäessä työsuhteesta johtuvia työtehtäviä. Sama sääntö pätee myös virkasuhteessa. Siirtymistä ei kuitenkaan tapahdu, jos kyseessä on korkeakoulun opetus- ja tutkimustyössä itsenäisesti toimiva tekijä (paitsi jos kyseessä on sotilasopetuslaitos).

Oikeuskäytännössä tulkintaongelmia on aiheuttanut kysymys siitä, mikä merkitys *palvelussuhteen laadulla* on säännöksen soveltamisen kannalta. Ratkaisussa **HelHO 28.5.2014 Nro 1118 Dnro S 13/1378 (Javerdel)** oli kyse ohjelmiston tekijänoikeutta koskevasta riita-asiasta, jossa HO arvioi tekijänoikeusloukkauksen esikysymyksenä toimitusjohtajan kehittämän ohjelmiston tekijänoikeuden siirtymistä. Valittajayhtiö vaati valituksessaan vahvistettavaksi, että sen entinen toimitusjohtaja A ja tämän perustama yhtiö olivat loukanneet valittajayhtiön tekijänoikeutta riidanalaiseen ohjelmistoon.

A:n oli toimitusjohtajan tehtäviensä ohella näytetty osallistuneen yhtiön valmisohjelmiston kehittämiseen useiden muiden työntekijöiden kanssa. A itse kiisti ohjelmistojen tekijänoikeutensa siirtymisen erityisesti sillä perusteella, ettei hän toimitusjohtajan asemassa ollut ollut työsuhteessa yhtiöön.

Väitetyn loukkauksen osalta ratkaisevaksi muodotui siten se, oliko tekijänoikeus riidanalaiseen ohjelmistoon siirtynyt valittajayhtiölle. Tältä osin HO viittasi oikeustositseikastoltaan samankaltaiseen ratkaisuun KKO 1996:43, jossa ATK-alalla toimineen osakeyhtiön toimitusjohtajan yhtiön palveluksessa luotuun tietokoneohjelmistoon liittyvän tekijänoikeuden katsottiin siirtyneen yhtiölle, kun yhtiön tavanomaiseen toimintaan oli kuulunut tietokoneohjelmistojen myynti ja toimitusjohtajan tehtävänä yhtiössä oli ollut ohjelmiston luominen. Ennakkopäätöksestä ilmenevin tavoin tekijänoikeuden siirtymistä oli arvioitava (1) voimassaolevien tekijänoikeuden luovuttamista koskevien säännösten, (2) osapuolten välisen sopimussuhteen sekä (3) toimitusjohtajalle kuuluneiden tehtävien perusteella.

HO sovelsi sanottua tulkintaohjetta käsillä olevaan tapaukseen linjaten, että ”palvelussuhteen laadulla [eli sillä, että A oli toiminut toimitusjohtajana] ei ole merkitystä tekijänoikeuden siirtymisen kannalta” (s. 9). Merkitystä oli sen sijaan sillä, että ohjelmistoa oli kehitetty valittajayhtiön liiketoimintaa varten, osittain sen asiakkaiden tarpeiden mukaisesti, ja että A:n tosiasiallisiin tehtäviin oli toimitusjohtajan tehtävien lisäksi kuulunut ohjelmiston kehittäminen. Näin ollen ohjelmistoon liittyneiden tekijänoikeuksien katsottiin siirtyneen valittajayhtiölle säännöksen mukaisesti. A:n väitteellä siitä, että ohjelmisto olisi sisältänyt myös avointa lähdekoodia, ei hovioikeuden mukaan ollut asian kannalta merkitystä.

Marcus Norrgård, Petra Sund-Norrgård ja
Miia-Mari Kasi

²⁵ Ks. Haarmann 2014, s. 90: Katumisoikeuteen on katsottu sisältyvän muun muassa oikeus muuttuneen vakaumuksensa, uuden tiedon tai muun sellaisen syyn johdosta estää suunnitellun teoksen julkaiseminen sopimussuhteessa.